

ԿՕՆՏԻ ՍՕՑԻՈԼՈԳԵԱՆ:

Կօնտի աւելի կարեւոր գործն ալն է, որ նա հիմք դրեց մի նոր նշանաւոր գիտութեան, որը նա ինքն կնքեց սօցիօլօգեա անունով: Տեսնենք թէ ինչ տեղ ու ինչ նշանակութիւն է տալիս նա նոր գիտութեան արդէն գոյութիւն ունեցող գիտութիւնների շարքում:

Գիտութիւն ասելով Կօնտը հասկանում է դրական երեւոյթների ուսումնասիրութիւնը: Գոյութիւն ունեն բաղմամբիւ ու բաղմատեսակ երեւոյթներ, բայց որոնք կարող են բաժանուել զանազան դասակարգերի նախելով իրանց պարզութեան կամ բարդութեան: Որքան մի երեւոյթ բարդ է, նոյնքան բարդ է և նրա ուսումնասիրութիւնը: Այսինքն պարզ, հասարակ երեւոյթների դասակարգին համապատասխանում են պարզ, տարրական գիտութիւնները: Իսկ բարդ երեւոյթներին համապատասխանում են զժուարին, բարդ գիտութիւնները: Աւելի գիտութիւնները Կօնտը դասաւորում է նախելով նրանց բարդութեան աստիճանին:

Կօնտի կարծիքով գիտութիւնները նախ կարող են բաժանուել երկու խմբի՝ տեսական կամ իսկական գիտութիւններ ու գործնական գիտութիւններ կամ արուեստներ: Մի կողմ թողնելով գործնական գիտութիւնները, Կօնտը զուտ գիտութիւններն էլ բաժանում է երկու խմբի: Առաջին խումբը կազմում են ալն գիտութիւնները, որոնք ուսումնասիրում են երեւոյթների օրէնքները, նրանց էական լատիութիւնը, օրինակ տարրալուծութիւնը (քիմիան): Իսկ երկրորդ խումբը կազմում են լոկ նկարագրական գիտութիւնները, օրինակ բուսաբանութիւնը կամ հանքաբանութիւնը: Վերջինը միայն նկարագրում է հանքերը, նիւթերը, ինչպէս որ սրբանք գոյութիւն ունին: Իսկ տարրալուծութիւնը, որը նոյնպէս գործունի հանքերի, նիւթերի հետ, ոչ թէ նկարագրում է նրանց, ալլ փորձեր և գիտողութիւններ անելով, ընդհանուր օրէնքներ է հանում: Նկարագրական գիտութիւններն էլ մի կողմը թողնելով, Կօնտը դրաւում է բուն տեսական (արստրակտ) գիտութիւնների դասաւորութեամբ:

Վերջիններս հետազօտում են կամ մեռած անդգալարան մար-

միջոցները (ու երևույթները) կամ զգայարանական մարմինները՝ (աստիճան, մարդը, հասարակութիւնը), ուստի և կոչուում են անզգայարանական և զգայարանական գիտութիւններ: Առաջինների առարկան կամ երկինքն է (աստղաբաշխութիւն), կամ երկիրը (Ֆիզիկա)՝ Ֆիզիկան իւր կողմից բաժանւում է երկուսի՝ բուն Ֆիզիկա ու տարրալուծութիւն: Զգայարանական գիտութիւնների առարկան անհատըն է (բիօլոգիա) կամ հասարակութիւնը (սոցիօլոգիա): Այսպիսով աստիճան և քննարկ գիտութիւններ, որոնց բոլորի առաջից Կօնտը աւելացնում է և մատիմատիկան, որը ամենատարրական գիտութիւն է համարում, ու կաղմում հետևեալ շարքը 1) մատիմատիկա, 2) աստղաբաշխութիւն, 3) Ֆիզիկա, 4) քիմիա, 5) մարդաբանութիւն (բիօլոգիա) ու 6) սոցիօլոգիա:

Այդ դասաւորութեան (շարքին) Կօնտը տալիս է առանձին նշանակութիւն: Որքան մի գիտութիւն առաջ է դրւած շարքի մէջ, այնքան նա ընդհանուր է, և միևնույն ժամանակ հասարակ, իսկ որքան մի գիտութիւն լատի է դրւած, այնքան նա մասնաւոր է և միևնույն ժամանակ բարդ (դժուարին): Սրինակ՝ մատիմատիկան գործ ունի թւերի հետ, որոնք կարող են վերաբերել բնութեան բոլոր երևույթներին, ուրեմն նա ընդհանուր է: Իսկ սոցիօլոգիան գործ ունի հասարակութեան հետ, որը տիեզերքի մէջ մի մասնաւոր երևույթ է: Միևնույն ժամանակ մատիմատիկան հեշտ է, պարզ ու որոշ գիտութիւն է, մինչդեռ սոցիօլոգիան ամենաբարդ գիտութիւնն է. նրա երևույթների հետազոտութիւնը շատ աւելի դժուար է, քան մատիմատիկական խնդիրների լուծումը, որոնց երեխաներն անգամ ընտելանում են: Դասաւորութեան այդպիսի չափակութիւնից բխում է այն հանգամանքը, որ իւրաքանչիւր գիտութիւն հիմնուած է նախորդի վրայ. օրինակ աստղաբաշխական երևույթները ուսումնասիրելու համար անհրաժեշտ է նախ մատիմատիկան ըմբռնել: Իսկ սոցիալական երևույթները հետազոտելու համար, հարկաւոր է նախ անցած լինել գիտութիւնների ամբողջ շարքը:

Բայց Կօնտի կարծիքով իւր դասաւորութիւնը ունի և մի ուրիշ կարևոր նշանակութիւն: Բոլոր գիտութիւնները, ըստ Կօնտի, իրանց գալանալու սկզբից, անցնում են երեք մտաշրջանները, այսինքն նախ ենթարկուած են լինում աստուծաբանական, ապա բնագիտական մտածողութեան եղանակներին և վերջի վերջոյ մտնում են դրական շրջանի մէջ: Կօնտի դասաւորութեան մէջ տեղ ունեցող իւրաքանչիւր գիտութիւն այնքան աւելի շուտ է հասնում դրական շրջանին, որքան նա առաջաւոր տեղ է բռնում շարքի մէջ: Ուստի մատիմատիկան դեռ շատ հին ժամանակներից սկսած ուսումնասիր-

ուել է դրական եղանակներով, իսկ սօցիոլոգեան միայն մեր դարումն է ազատում աստուածաբանական և բնազանցական կապանքներից և դրական գիտութիւնների շարքը անցնում իւր ժամանակում:

Ուրեմն հասարակական երևութների գիտական ուսումնասիրութեան ուշանալը Կօնտը բացատրում է նրանց բարդութեամբ և ուրիշ կարգի երևութներից կախուած լինելով: Ահա—ասում է Կօնտը—այն մեծ և միակ պակասը, որը պէտք է լրացնել՝ դրական վիճակի ցուցիչներ կատարեալ անելու համար: Ներկայ ժամանակում, երբ մարդկային միտքը արդէն ստեղծել է անզգայարանական և զգայարանական երևութների ֆիզիկան, մնում է նրան՝ լրացնել գիտողական գիտութիւնները, ուսումնասիրելով հասարակական ֆիզիկան կամ սօցիոլոգեան:

Անցնելով բուն սօցիոլոգիային, Կօնտը նախ քննադատում է այն ուղղութիւնը, որ տիրապետում էր սօցիալական (հասարակական և քաղաքական) խնդիրների մէջ:

Քաղաքակրթութեան պատմութիւնից երևում է, որ ոչ մի կարգապահութիւն կեանքի մէջ չէ կարող կանգուն մնալ, եթէ նա հակառակ է լաւաջադիմութեան և միւս կողմից, ոչ մի լաւաջադիմութիւն չէ կարող կատարուել առանց որոշ կարգապահութեան:

Սակայն մեր ժամանակում մարդիկ դեռ չեն ըմբռնում այդ ճշմարտութիւնը: Պահպանողական բանակը ուրիշ բան չէ ուղում հասկանալ, բայց եթէ՝ պահպանել գոյութիւն ունեցող դրութիւնը (տիրապետող կարգը), իսկ լաւաջընթաց բանակը չէ ուղում լսել որևէ կարգի մասին, այլ աշխատում է ամեն ինչ քարուքանդ անել: Այդպիսի լիակ չըջանի մէջ պտուտ է գալիս ժամանակակից հասարակութիւնը: Խրաքանչիւր նոր վէրքի դէմ, որ ցոյց է տալիս ժամանակակից կեանքը, պահպանողական կուսակցութիւնը առաջարկում է որպէս դարման՝ վերականգնել հին կաղմակերպութեան համապատասխան մասը: Իսկ քննադատական զսլոցը չարիքը վերադրում է այն հանգամանքին, որ հին կաղմակերպութիւնը դեռ ամբողջովին խորտակուած չէ, ու խորհուրդ է տալիս՝ աւելի վճռականօրէն քանդել խրաքանչիւր կարգաւորիչ ուժ: Պահպանողական ուղղութիւնը, Կօնտի կարծիքով, բղիտում է աստուածաբանական մտածողութիւնից, իսկ բացասական-քննադատական ուղղութիւնը բնազանցական մտածողութեան արդիւնք է համարում:

Հասարակական կեանքը այդպիսի անլարմար դրութիւնից հանելու համար հարկաւոր է հնարել այնպիսի կենսաձև, որը անընդհատ

զարգանալով հանդերձ, չը հակասէ իր հիմնական սկզբունքներին, մինչդեռ չիշեալ երկու աշխարհայեցողութիւնները (կուսակցութիւնները) չեն կարող համապատասխանել այդ պահանջին:

Պահպանողական դպրոցը շարունակ զիջումներ անելու տրամադրութիւն ունի իւր սկզբունքներին տեսութեան մէջ, որ ցոյց է տալիս այդ ուսման փուլ լինելը: Հին աշխարհայեցողութիւնը այն աստիճանի խորտակուած է, որ նրա ամենաջերմ կողմնակիցները անդիտակցաբար, դարի աղդեցութեան ենթարկուելով, փոխուել են ու այլ ու լաւ չեն հասկանում իրանց դպրոցի էութիւնը: Սրանք մոռանում են, որ դիտութեան, արուեստի ու տնտեսութեան զարգացումն է աստուածաբանական — զինուորական ուղղութեան անկման գլխաւոր պատճառը: Այնուամենայնիւ ոչ մի կառավարութիւն և ոչ մի դպրոց այնքան պահպանողական չէ, որ սկսէ անպայման կերպով հալածել դիտութիւնները, արուեստը ու արդիւնադործութիւնը: Ընդհակառակը, բոլոր կառավարութիւնները իրանց պարտքն են համարում նպաստել լաւաջաղիմութեան: Ինքը Բօնապարտը, որ շատ վճռական կերպով կողմնակից էր պահպանողական քաղաքականութեան, այնուամենայնիւ ձգտում էր ստանալ արդիւնադործութեան, արուեստի և գիտութեան պաշտպանի փառքը: Մինչև իսկ պահպանողական դպրոցի մտածող ներկայացուցիչները չեն կարողանում չը հակասել իրանց: Օրինակ Դէ-Մէստրը աշխատում է ասպնցուցել պապի դերի խանութիւնը պատմական ու քաղաքական հիմունքներով, առանց որ պահանջէ այդ ուղղակի աստուածային իրաւունքի հիման վրայ:

Ո՛չ պակաս հակասութիւններ ունի և բնազանցական դպրոցը:

Նա ընդունում է օրինակ, որ բարոյական կանօնները և նոյն իսկ վարչական հիմնարկութիւնները բղխում են «բնական իրաւունքի» գաղափարից, մինչդեռ այդ «բնական իրաւունքը» մի նախապաշարմունք է: «Բնական իրաւունք» ասած բանը իսկապէս գոյութիւն չունի, այլ բոլոր օրէնքները լոկ մարդու լօրինած միջոցներ են՝ ընդհանուր բարօրութեան հասնելու համար: Յիշեալ նախապաշարմունքը մանաւանդ տարածուած է այն երկրներում, որտեղ հրապարակախօսները հիմնում են հռոմէական իրաւունքի վրայ: Ներսիսական իրաւագէտները հետեւելով հռոմէական օրէնագէտներին, որոնք իրանց կողմից նմանուել են լուծական բնազանցագէտներին, ընդունում են, թէ ամեն մի արդարացիութեան և անարդարութեան փորձաքարը «բնութիւնն» է. իսկ բնութիւն ասելով նրանք երևակայում են ինչոր էութիւն, որը տարբերում է «նախախնամութիւնից» իւր անկենդան լինելով: Քրիստոնէական Ներսիսի գրողները, որոնք բարոյական գաղափարները համակարգեցին, հի-

մնում էին իրանց դատողութիւնները նոյն բնազանցական նախապաշարմունքների վրայ: Մտածողութեան այդ ձևը իւր դադաթնակէտին հասաւ Բուսսօյի աշխարհայեցողութեան մէջ:

Բուսսօյի դպրոցը, որ բացասական ուղղութեան ամենազօրեղ ներկայացուցիչը ու լեղափոխութեան դրդող և ղեկավարող ուժն էր, իւր ամբողջութեամբ մի կատարեալ հակասութիւն է լառաջընթաց ուղղութեան համար: Նա քարոզում էր, թէ քաղաքակրթութիւնը փչացրել, անբաղդացրել է կեանքը, ուստի պէտք է վերադառնալ նախկին, սկզբնական դրութեան: Չէ՞ որ այդ նշանակում է արդելառիթ հանդիսանալ իւրաքանչիւր լառաջադիմութեան:

Այդպէս ուրեմն ոչ աստուածաբանական ու ոչ էլ բնազանցական դպրոցները չեն կարող առաջարկել հասարակութեան մի բաւարար կազմակերպութիւն: Աօնտի ասելով միայն դրական ուսումնասիրութեան վրայ հիմնուած կազմակերպութիւնը կարող է կանոնաւորել հասարակական կեանքը, որոնելով ու գտնելով այնպիսի կենսաձև, որը կարողանար ապահովել թէ կարգաւորութիւնը և թէ լառաջադիմութիւնը: Հասարակական կեանքը մի օրդանիլմ է, որպիսին, օրինակ, մարդու մարմինն է, ուստի այդ օրդանիլմն էլ պէտք է ուսումնասիրել այնպէս, որպէս դիտութիւնը ուսումնասիրում է մարդու կազմուածքը: Ուրեմն սօցիօլոգեան նոյնն է հասարակական օրդանիլմի համար, ինչ որ ֆիզիօլոգեան կենդանական մարմնի համար: Որպէս ֆիզիօլոգեալի մէջ զանազանում են մարմնի կազմը նրա կեանքից, նոյնպէս էլ պէտք է որոշել հասարակութեան կազմակերպութիւնը (կարգը) նրա պատմութիւնից (լառաջընթացութիւնից): Որպէս մարմնի մէջ առանց որոշ կազմութեան չէ կարող կեանք զոյութիւն ունենալ, նոյնպէս էլ հասարակութեան մէջ առանց կարգ ու կանոնի չէ կարող լառաջադիմութիւն լինել:

Այդ երկու կարգի երևոյթները անքակտելի կերպով կապուած են իրար հետ: Ինչպէս բոյսի կամ կենդանու կեանքը խորտակւում է նրա կազմութեան քաղքայութեամբ, նոյնպէս էլ մարդկային ցեղի լառաջադիմութիւնն անսպասձառ կը կորչի, եթէ կարգապահութիւնը վերանայ:

Իրաւի, ինչի մէջն է կախնում մարդկութեան առաջ գնալու կարենոր խնդիրը, եթէ ոչ կարգի ու լառաջընթացութեան մէջ: Ի՞նչն է դանդաղեցնում մարդկութեան առաջ գնալը, եթէ ոչ չափազանց լարզանքը դէպի դոյութիւն ունեցող կարգապահութիւնը: Բոլոր դարեշրջաններում և իւրաքանչիւր ազգի մէջ միշտ լինում են լառաջադիմական և կարգապահական կուսակցութիւններ:

Այդ կուսակցութիւնները միմեանց զանազան վիրաւորական անուններ են տալիս: Սակայն ընդհանուր առմամբ մարդկութիւնը բարի նպատակներով է տոգորուած: Տարբերութիւնը նրա մէջն է, որ մինչդեռ մէկ կուսակցութիւնը մեծ նշանակութիւն է տալիս արմատացած կարգաւորութեան բարիքներին և վախով ու սարսափով է նայում այդ կարգաւորութիւնը խանգարելու իւրաքանչիւր փորձի վերայ, միւս կուսակցութիւնը, տեսնելով վերջինի պակասութիւնները, ձգտում է քանդել ամեն մի կարգաւորութիւն:

Չունենալով սլարդ գաղափար կարգաւորութեան և լաւաջադիմութեան իսկական շարաքերութեան մասին, սովորաբար երկու կուսակցութիւններն էլ ծայրաչեղութեանց են հասնում: Կարգաւորութեան կուսակցութիւնը, սիրելով կարգ ու կանոն, սկսում է արհամարել լաւաջադիմութիւնը և համարել նրան կարգաւորութեան թշնամի: Իսկ լաւաջադիմական կուսակցութիւնը ձգտելով դէպի լաւաջադիմութիւն, սկսում է արհամարհել կարգաւորութիւնը և համարել նրան զօրեղ արգելառիթ լաւաջադիմութեան դէմ: Այդ միակողմանի հայեացքների ամենալաւ օրինակները կարելի է գտնել մի կողմից Չինաստանի քաղաքակրթութեան պատմութեան և միւս կողմից Փրանսիական լեղափոխական տարրերի մէջ: Չինաստանում համարեա լաւաջադիմութեան բոլոր նշանները անհետացան դէպի կարգաւորութիւնը եղած մանրակրկիտ լարգանքի պատճառով: Իսկ Փրանսիական լեղափոխականները բացարձակ թշնամութիւն չափանցին իւրաքանչիւր կարգաւորութեան և իզուր փորձեցին լաւաջադիմութիւնը իրականացնել զուտ բացասական գործողութեամբ ամենայն կարգ քարուքանդ անելով: Բայց իսկապէս համաշխարհային պատմութիւնը կաշանում է կարգի և լաւաջադիմութեան տարրերի փոխադարձ կռուի մէջ: Այստեղ նշմարւում է առաջինների լամառութիւնը, որը վերջի վերջոյ կոտրւում է ու լաղթւում վերջինների անդուստ ուժի առջև. իսկ լաղթողները լաւաջ տարուելով լաղթական աւիքներից, հասնում են մեծամեծ ծայրաչեղութեանց, որի հետեանքն է լինում մի նոր բէակցեա և ալդպէս շարունակ...: Ուրքան կը բարեփոխուէր այդ բոլորը, եթէ կարելի լինէր հասկացնել մարդկութեան, որ կարգաւորութեան ճշմարիտ նպատակը լաւաջադիմութիւնը պիտի լինի, իսկ լաւաջադիմութեան ճշմարիտ նպատակն է կարգաւորութիւնն է:

Հասարակական կարգի ուսումնասիրութիւնը Աօնտը, մեքենաքանութեան բաժիններին նմանեցնելով, անուանում է սօցիալական ստատիկա, իսկ լաւաջընթացութիւնը՝ սօցիալական դինամիկա և

երկու երևույթներն ուսումնասիրում է առանձին-առանձին, ըստ որում գլխավոր ուշադրութիւնը դարձնում է սօցիալական զինամիկայի վրայ, համարելով նրան սօցիոլոգիայի գլխավոր մասը:

Ս Տ Ա Տ Ի Կ Ա:

Ստատիկայի մէջ կօնտը զբաղւում է այն մի քանի երևույթներով, առանց որոնց սօցիալական զինամիկան անհասկանալի կը լինի: Նա քննում է այն պայմանները, որոնք անհրաժեշտ են, որպէս զի հասարակական կեանքը կարողանալ գոյութիւն ունենալ:

Անհատը, այսինքն իւրաքանչիւր մարդ, հակում ունի դէպի հասարակական կեանքը: Սխալ է այն կարծիքը, իբր թէ մարդկային բնավորութեան մէջ գլխավոր տեղը միտքն է բռնում, և իբր թէ հասարակական կեանքը առաջ է գալիս նրանից, որ իւրաքանչիւրը որոշ օգուտ է սպասում հասարակական կեանքից իր պահանջների համար: Մարդիկ հասարակութիւն են կազմում, առաջ քան ընդհանուր օգտի մասին գաղափար ունենալը:

Հասարակութիւնը, որպէս անհատների կազմակերպութիւն միշտ իր վրայ կրում է մարդու անհատական բնավորութեան կնիքը: Ուրիշ խօսքով ասած՝ հասարակութեան այս ու այն յատկութիւնը բացատրւում է անհատի յատկութիւններով: Ուստի մի առ մի կը թւենք այստեղ առհասարակ մարդու (անհատի) էական յատկութիւնները:

1. Մարդ ի բնէ ծով է, չէ սիրում անընդհատ գործել, աշխատել: Նա փոփոխութիւններ է սիրում, մինչդեռ ամենայն մի գործունէութեան չափողութեան անհրաժեշտ պայմանը անընդհատութիւնն է: Դէպի մտաւոր աշխատութիւնը մարդիկ քիչ հակում ունին, ուստի շատերը ամենաափոքրիկ մտաւոր աշխատութիւնից չոգնում են, մինչդեռ այդ զբաղմունքը անհրաժեշտ է մարդուն: Ուստի մարդու մէջ մտաւոր գործունէութիւն առաջացնելու համար, հարկաւոր են կողմնակի պայմաններ, զրդիչ հանդամանքներ, որոնք մեծ մասամբ թէև բարձր չեն, բայց զօրեղ են: Որքան բարձր են այդ զրդիչ պայմանները, այնքան վեհ է մարդու էութիւնը: Եթէ մարդու կրքերը աւելի թուլ լինէին, անշուշտ հասարակաց կեանքը աւելի բաւարար կը լինէր: Բայց եթէ մարդիկ կիրքեր չունենային ու զեկալարուէին միայն մտքի աղղկացութեամբ, ապա հասարակական կազմութիւնը առհասարակ գոյութիւն չէր ունենալ: Զգացումները, կրքերը ոչ միայն հարկաւոր են միտքը թմրած դրութիւնից հանելու